

I samma båt eller sida vid sida? En diskursanalys av högskolebibliotek i dagspressen

Krister Johannesson

Högskolebiblioteket i Skövde

E-post: krijoh@sb.artech.se

<http://www.artech.se/~krijoh/welcome.html>

Abstract

This article examines a debate about the planning of a new university college library in Borås, Sweden. From a discourse analytic viewpoint, discourses in the following orders of discourse were identified: the library's existence, where the library is constructed as mainly physical or mainly virtual; accessibility, where accessibility in libraries is constructed as virtual or physical; media, where media in libraries are constructed as electronic, printed, books, journals, databases; user groups, where the library's user groups are constructed as researchers, students and the general public; cooperation, where cooperation between libraries is constructed as joint libraries or between public and research libraries; tasks, where the library's tasks are constructed as collecting, preserving, providing access to information, providing access to cultural experiences, teaching, being a meeting place, supporting democracy. The article concludes with a discussion of indications of social change and the possibilities of studying academic library buildings on a discursive level.

Keywords: academic libraries; public libraries; joint-use libraries; Sweden; library buildings; discourse analysis

Föreliggande artikel baserar sig på ett paper skrivet sommaren 2002 för en kurs i kvalitativ forskning vid Bibliotekshögskolan i Borås. Metodologiska och inte minst empiriska delar har kortats något för att göra framställningen mer kärnfull.

Syfte och frågeställningar

I denna artikel avser jag att genom en diskursanalytisk studie belysa hur högskolebibliotek konstrueras i skrift (med implikationer för språklig interaktion och sociala konstruktioner över huvud taget) med huvudsakligt fokus på bibliotekens verksamhet, roller och funktioner. Dessa aspekter av akademiska bibliotek kan antas ha stor betydelse för hur biblioteksbyggnader utformas, vilket jag avser undersöka i ett större arbete. Genom att resonera kring vad som sägs i debatt och reportage i dagstidningar, och hur högskoleföreträdare där bemöter allmänna opinionsbildare, hoppas jag finna exempel på hur man kan tala om högskolebibliotek i början av 2000-talet. Ett fokus för analysen är med andra ord *möjligheter* att använda språk (jfr Talja, 1999, s 472). Dagspressens framställning av bibliotek i allmänhet och

akademiska bibliotek i synnerhet torde också ha viss betydelse för vilka utgångspunkter studenter och andra biblioteksbesökare har när de ska orientera sig i högskolebibliotek och försöka förstå hur de kan användas. Denna lilla undersökning kan därför ge vissa hållpunkter för analys av biblioteksbyggnader med avseende på hur väl dessa kan fungera som avsett.

Frågeställningarna som jag försöker besvara är följande:

- Vilka diskursordningar och diskurser går att urskilja i materialet?
- Hur förhåller de sig till varandra och till tankar om akademiska bibliotek så som de uttrycks av företrädare för biblioteksforskning och statlig förvaltning?
- Hur kan dessa diskurser och diskursordningar förstås mot bakgrund av vissa samhällsteorier?

Tidigare forskning: bibliotek i dagspressen

Sökningar i Information Science Abstracts, Library and Information Science Abstracts, Library Literature and Information Science och Nordiskt BDI-index gav inte några referenser till diskursanalytiska studier direkt motsvarande min egen vad gäller undersökningsområde. Däremot finns en svensk studie som behandlar bland annat akademiska bibliotek i pressen.

Ekberg-Andersson och Kapla (2000) har undersökt hur utbildningsbibliotek (skolbibliotek, gymnasiebibliotek, folkhögskolebibliotek och högskole-/universitetsbibliotek) berörs i dagspress 1996-1999. De hävdar att artikelmaterialet förmedlar följande bilder av nämnda bibliotek: det anonyma biblioteket (vilken innebär att ingen bild av bibliotekets verksamhet beskrivs), arkivet, kulturinstitutionen och kunskapsbanken (s 40). Allmänheten har enligt Ekberg-Andersson och Kapla inte någon möjlighet att bilda sig en uppfattning om utbildningsbibliotek som pedagogisk resurs genom att läsa svensk dagspress (s 64). Den ovan refererade undersökningen har inte ett uttalat diskursanalytiskt perspektiv, men är genom sitt studieområde relevant som jämförelsematerial.

Några andra undersökningar av bibliotek i dagstidningar utan direkt diskursanalytisk koppling kan också nämnas. Umlauf (1992) respektive Götz (2000; 2001) redovisar tyska studier av offentliga biblioteks synlighet i dagspressen. Ofta är det arrangemang som står i fokus (Götz, 2000, s 115-116; 2001 s 322-323; Umlauf, 1992, s 30), och sällan finns det någon koppling till bibliotekens övriga tjänster (Umlauf, 1992, s 30). Götz fann dock att vetenskapliga biblioteks utbud och tjänster nämndes i större utsträckning än folkbibliotekens (2000, s 118; 2001, s 324). Umlauf (1992) säger att pressen sällan framhåller att det finns olika bibliotek för olika behov, och att de kan utnyttja varandras bestånd (s 32). En amerikansk undersökning (Bourkoff & Wooldridge, 1985) påvisade en stark bild i pressen av bibliotek som kulturorienterade institutioner (s 57). Akademiska bibliotek och skolbibliotek förekom inte ofta i

artikelmaterial. Liksom i de något yngre tyska undersökningarna var arrangemang och programverksamhet framträdande (s 58). Även i en annan amerikansk studie (Robinson, 1995) var folkbibliotek mest frekventa i pressen, men antalet artiklar om akademiska och skolbibliotek tycktes öka (s 25-26). Lokaler och arkiv genererade större delen av rapporteringen om akademiska bibliotek. Endast en liten del behandlade informationsteknik, och forskaren frågar sig om inte fokuseringen på byggnader och biblioteket som plats kan dra uppmärksamhet från bibliotekets tjänster och materialförmedling (s 30).

De nämnda undersökningarna är intressanta för pågående studier av högskolebiblioteksarkitektur eftersom det förefaller rimligt att anta att dagspressen i viss utsträckning påverkar biblioteksanvändarnas (och andra intressenters, allmänhetens och planerarens) bild av högskolebiblioteket (jfr Ekberg-Andersson & Kapla, 2000, s 63). Människors tolkning av ett byggnadsverk har betydelse för möjligheterna att förstå dess möjliga funktioner och kunna använda det (Ekholm, 1987, s 251). Det kan då också finnas anledning att undersöka vilka bilder som särskilt lyfts fram av högskolebibliotek och deras verksamhet, och där kommer alltså diskursanalysen in.

Teori och metodologi

Dagspressen kan fortfarande antas ha en ganska stor betydelse för hur människors bild av världen och olika delar av den formas. Flera stora dags- och kvällstidningar är fritt tillgängliga via Internet, och en större del av Sveriges befolkning läser dagstidningar varje vardag (Ekberg-Andersson & Kapla, 2000, s 58; Hadenius & Weibull, 1999, s 394). Detta är en av utgångspunkterna för mitt val av dagstidningsartiklar som undersökningsmaterial.

Språk, tal och text även i snäv bemärkelse (för ögonblicket exkluderar jag bilder och andra ej bokstavligen talat språkliga uttrycksmöjligheter) är utan tvekan centrala i människans kommunikation. Språkets förmåga att neutralt och objektivt spegla verkligheten och direkt förmedla insikter, upplevelser och sakupplysningar kan dock kritiseras (Alvesson & Deetz, 2000, s 73; Alvesson & Sköldberg, 1994, s 286). Inom postmodernistiska tankeriktningar har konstruktionistiska ansatser medfört att objektivistiska anspråk på visshet och sanning ifrågasatts (Alvesson & Deetz, 2000, s 109). Konstruktionism innebär bland annat att språk och verklighet inte kan skiljas åt (Bergström & Boréus, 2000, s 23). Diskursanalys, som ger de huvudsakliga metodologiska utgångspunkterna för min studie av akademiska bibliotek i dagspress, är ett konstruktionistiskt eller närmare bestämt socialkonstruktionistiskt angreppssätt. Våra kunskaper och identiteter är enligt detta angreppssätt kontingenta, de kunde med andra ord ha varit annorlunda, men är i konkreta situationer relativt låsta (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 11-12).

Alvesson och Sköldberg (1994) utfärdar mot bakgrund av ovan berörda tankegångar vissa rekommendationer angående forskarens förhållande till språkliga utsagor. Dessa

låter sig i varierande utsträckning tolkas på tre nivåer: 1) den diskursiva nivån, där man undersöker *hur* personer yttrar sig om olika förhållanden, 2) föreställningsnivån, där man tolkar människors *föreställningar*, och nivå 3) som gäller handlingar och förhållanden och därmed avser sådant som ligger bortom de båda första nivåerna (s 286). Talja (1999) framhåller att diskursanalys fokuserar regelbundenhet i språkanvändning, inte processer i individer eller i /yttre/ verklighet (s 469; Wetherell & Potter, 1988, s 172). Eftersom jag genom min studie av just denna dagspress inte är ute efter att undersöka hur det verkligen förhåller sig på akademiska bibliotek, och inte heller i första hand avser att ta reda på vilka uppfattningar som journalister har om sådana förhållanden, är en tolkning av materialet på den diskursiva nivån att föredra.

Vad är då diskurser för någonting? Frågan går knappast att besvara fullständigt i min framställning (med ett extremt diskursanalytiskt synsätt skulle man nog för övrigt heller inte kunna ge något definitivt svar), men den bör ändå beröras för läsarens bekvämlighet och för att belysa mina egna utgångspunkter. Marianne Winther Jørgensen och Louise Phillips (2000) presenterar i en relativt bred översikt tre huvudsakliga diskursanalytiska angreppssätt mellan vilka omfattningen av begreppet diskurs skiftar. Winther Jørgensen och Phillips ger dock inledningsvis en kortfattad definition där ”en diskurs är ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)” (s 7). Alla former av tal och text kan påvisa olika sätt att närma sig ett fenomen (Talja, 1999, s 472). Bergström och Boréus (2000) avser med diskurs ”en uppsättning utsagor, talade eller skrivna, i ett bestämt socialt sammanhang, liksom de mer eller mindre uttalade regler som styr vad som ’kan’ och ’inte kan’ sägas eller skrivas i sammanhanget” (s 17). Alvesson och Deetz (2000) omtalar i förbifarten diskurs som ”språkanvändning och på denna baserade praktiker” (s 109). Språk, tal och text är framträdande i definitionerna ovan. I dem kan man också skymta föreställningen om att vår bild av världen i någon mån är socialt konstruerad.

Winther Jørgensen och Phillips (2000) föreslår ett integrerat perspektiv på diskursanalys varvid olika riktningars styrkor utnyttjas och svagheter undviks. Det är då viktigt att olika element i riktningarna ”integreras så att premisser, teorier och metoder inte strider mot varandra” (s 131). Ett exempel på biblioteksforskning som inspirerats av Winther Jørgensen och Phillips är Seldén och Sjölin (2003).

Michel Foucault framställs av många som pionjär och frontfigur inom diskursanalysen (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 19; Alvesson & Sköldberg, 1994, s 301-302; Bergström & Boréus, 2000, s 225). Foucaults diskursbegrepp omfattar regelsystem som legitimerar vissa kunskaper och avgör vem som har rätt att uttala sig (Bergström & Boréus, 2000, s 225). Diskurser är förhållandevis regelbundna och sätter gränser för vad som ger mening, samt skapar sanning. Hos den senare Foucault är makt någonting som konstituerar diskurser, kunskap, kropp och subjektiviteter. Genom

makten skapas vår sociala omvärld och objekt skiljs åt (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 19-20). I anslutning till sådana iakttagelser hos Foucault talar Bergström och Boréus om *utestängningsmekanismer* och exemplifierar dessa med när ”något blir förbjudet, definieras som sjukt eller inte sjukt, är tradition eller inte tradition, ses som rätt eller fel” (s 225; se också Foucault, [1971/]1993, s 7-15). Vansinne är ett bokstavligt talat klassiskt exempel på detta ur Foucaults ([1972/]1992) skrifter; det finns bara som ”råmaterial” men blir objekt för kunskap först genom olika tekniker och procedurer (Alvesson & Sköldberg, 1994, s 305). Avgränsningar av diskurser, utestängning ur diskurser, legitima kunskaper och vem som får tala är inslag i Foucaults tänkande som jag försöker beakta i analysen av tidningsartiklarna.

Bergström och Boréus (2000) respektive Winther Jørgensen och Phillips (2000) urskiljer tre huvudinriktningar av diskursanalys. De båda förra författarna räknar upp Foucault, en i Storbritannien baserad riktning representerad av Ernesto Laclau och Chantal Mouffe samt kritisk diskursanalys (Bergström & Boréus, 2000, s 225). Den av Laclau och Mouffe representerade grenen redovisas av Winther Jørgensen och Phillips (2000) under benämningen diskursteori. Dessutom identifierar även de kritisk diskursanalys, samt en inriktning som behandlas under beteckningen diskurspsykologi (s 13). Då Foucault redan kort berörts tar jag i det följande upp de för min undersökning mest relevanta inslagen i dessa diskursanalytiska angreppssätt och använder därvid samma benämningar som Winther Jørgensen och Phillips.

Kritisk diskursanalys har utvecklats under några decennier och uppvisar skrifter med en mängd exempel på analysmöjligheter. Denna inriktning är kritisk genom att den syftar till att bidra till mer jämlika maktförhållanden i samhället (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 69; Chouliaraki & Fairclough, 1999, s 2-10). Till skillnad från Laclau och Mouffe som ser diskurs uteslutande som konstituerande, är diskurs enligt kritisk diskursanalys också konstituerad; det råder ett dialektiskt förhållande mellan diskurs och det som inte är det (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 71; Fairclough, 1992, s 65-66; Chouliaraki & Fairclough, 1999, s 6). Därmed kan detta diskursbegrepp sägas vara snävare än diskursteorins där diskursen är fullständigt konstituerande för det sociala (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 26). En framträdande företrädare för den kritiska diskursanalysen är Norman Fairclough, vars angreppssätt är textorienterat och inom vilket diskurs uteslutande består av lingvistiska element. Diskurser bidrar till att konstruera sociala identiteter, sociala relationer och kunskaps- och betydelsesystem. När man utifrån Faircloughs angreppssätt analyserar diskurs ska man fokusera på den *kommunikativa händelsen*, som är ett fall av språkbruk så som en tidningsartikel eller film, och *diskursordningen*, som är summan av diskurstyper, vilka består av *diskurser* och *genrer*. Genrer är språkanvändning som förknippas med och utgör del av någon särskild social praktik, till exempel att intervjua människor eller annonsera för varor. Genrer kan beskrivas utifrån hur de är strukturerade på olika sätt (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 71-73; Fairclough, 1995b, s 55-56, 58, 66).

Varje fall av språkbruk är en kommunikativ händelse, som har *tre dimensioner*:

- den är en text (tal, skrift, bild eller en blandning av det språkliga och det visuella)
- den är diskursiv praktik, som innebär produktion och konsumtion av texter
- den är en social praktik. (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 74; se också Fairclough, 1992, s 73)

En analys av en kommunikativ händelse sker på den diskursiva praktikens, textens och den sociala praktikens nivå. Eftersom den sociala praktiken inte är rent diskursiv ska man vid analysen av den använda sociologisk teori och kulturteori förutom diskursanalys (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 75).

Faircloughs intresse för analys av texters egenskaper stöds av en mängd redskap. Två viktiga grammatiska element att observera vid textanalys är *transitivitet* och *modalitet*. Transitivitet gör oss uppmärksamma på hur subjekt och objekt förbinds eller inte förbinds med händelser och processer. I analyser av modalitet är talarens grad av instämmande i en sats i fokus. Fairclough lyfter också fram *metaforer* i textanalysen (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 87). Med metaforer konstruerar vi verkligheten på särskilda sätt (Fairclough, 1992, s 194). Skillnaden mellan metaforer och liknelser kan tyckas något oklar. En metafor överför dock betydelse, medan en liknelse tydligt utsäger överföring vilket tydliggörs av ordet ”som”. Ett exempel på en metafor är ”att arbeta i motvind”, medan ”familjer är som fångelser” är en liknelse (Bergström & Boréus, 2000, s 181). I en uppsättning råd för genomförandet av diskursanalys framhåller Fairclough (1992) att kulturella, ideologiska och andra faktorer avgör valet av metafor i en diskurs. Metaforer kan påverka tänkande och praktik (s 237).

Några analytiskt användbara begrepp finns också i diskursteori så som den grundlagts av Laclau och Mouffe (2001). Tecken i språket kan relateras till varandra för att låsa fast deras betydelse (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 32). Tecken som är utsatta för kamp och förblir mångtydiga kallas för *element* (Bergström & Boréus, 2000, s 229). När ett element sätts i relation till andra tecken för att ge mening kallas det för *artikulation*. Tecken som olika diskurser försöker ge innehåll åt på sitt sätt benämns *flytande signifikanter*. En diskurs fixerar betydelse på ett bestämt sätt som dock inte behöver vara för alltid. I den konkreta diskursanalysen försöker man klarlägga vilka betydelser som det råder kamp om, det vill säga de flytande signifikanterna, samt de relativt fixerade betydelser som kallas *moment* (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 35-37; se också Laclau & Mouffe, 2001, s 105 samt Laclau, 1990, s 28). Ett sätt att påvisa hur tecken får betydelse är att hitta så kallade *ekvivalenskedjor*. En diskurs kan förstås genom positiva och negativa associationer till tecken (Bergström & Boréus, 2000, s 229-230). En diskursiv konstruktion av en signifikant, till exempel ”man” anger vad den liknar och skiljer sig ifrån varvid signifikanter knyts ihop i ekvivalenskedjor så som den positiva kedjan man-styrka-fotboll och den negativa kvinna-passiv-stickning (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 50; Bracher, 1993, s

30; se också exempel hos Bergström & Boréus, 2000, s 245 samt hos Laclau & Mouffe, 2001, s 174).

Inom den riktning av diskursanalys som Winther Jørgensen och Phillips kallar diskurspsykologi utgår man från antagandet att människor använder diskurser aktivt som flexibla *resurser* i social interaktion. Människor bygger på olika diskurser i olika sammanhang (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 104-105, 114-115, 127; se också t ex Potter, 1996a, s 150). Inom diskurspsykologin är retorisk organisering av tal viktigare än lingvistisk uppbyggnad av diskurs. Den retoriska analysen ger ”inblick i hur människors konstruktioner av världen utformas för att bemöta alternativa versioner” (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 115; se också t ex Potter, 1996a, s 152-153).

Diskurspsykologer och andra socialkonstruktionister ser som antytts ovan inte kunskap som en passiv avspegling av verkligheten. Detta synsätt gör att forskarens roll bör uppmärksammas då ju även forskare är människor som konstruerar olika framställningar av världen. Genom *reflexivitet* kan forskaren använda sina egna teorier på sin forskningspraktik. Forskaren bör då tänka på sin egen roll och motivera forskningsmässiga val (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 111-112; Burr, 1995, s 180; se också t ex Potter, 1996b, s 9-10). Forskarens roll i konstruerandet av framställningar av verkligheten väcker lätt frågan om i vilken utsträckning forskaren också skapar de diskurser som en diskursanalys resulterar i. Winther Jørgensen och Phillips (2000) ser diskurs som ett analytiskt begrepp snarare än någonting som finns i verkligheten och bara ska klarläggas. Det innebär att forskaren själv avgränsar diskurser på rimliga och dokumenterade grunder (s 137).

Ett användbart begrepp i analysen av diskurser är *diskursordning* som Winther Jørgensen och Phillips (2000) utvecklar från Fairclough (se ovan; begreppet förekommer redan hos Foucault, [1971/]1993). De använder begreppet för att fokusera på konkurrerande diskurser inom ett visst område. Området kan vara till exempel det nationella, och diskurserna inom det kan vara mer eller mindre överens, ge mer eller mindre likartat innehåll åt fenomenen. Diskursordningar är inte enbart tal och text, utan har också materiell och eventuellt institutionell förankring. Diskurser kan dessutom transporteras mellan diskursordningar (s 134-136; se också Fairclough, 1995a, s 140-141 samt Fairclough, 1992, s 85).

Innan resultatredovisningen och diskussionen av undersökningen tar vid kan det vara på sin plats med något mer av reflexion kring forskarens roll (jfr Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 111-112). Forskaren är inte bara tolkare och teoriframställare utan också författare (Alvesson & Sköldberg, 1994, s 250-254). Detta kan vara värt att hålla i minnet med tanke på att diskursordningar och diskurser kan ses som analytiska redskap och inte är någonting rent objektivt som väntar på att upptäckas. De bör emellertid kunna ge potentiellt relevanta idéer om det som Alvesson och Sköldberg

kallar djupstrukturer (teoretiska mönster), vilka man med hjälp av existerande kunskaper och referensramar lyfter fram för att begripliggöra tolkningar. Genom att tillämpa teoretiska föreställningar på (redan tolkad) empiri i vad som benämns abduktion kan man komma åt djupstrukturer vilka sedan kan bestyrkas genom nya iakttagelser (1994, s 42-45). Diskursanalys och särskilt Faircloughs kritiska variant är en utgångspunkt för mina teoretiska föreställningar, och tidningstexterna utgör empiri. Faircloughs verktygslåda är omfattande och konkret, men tyvärr inte möjlig att använda fullt ut på ett begränsat utrymme. Dessa reflexioner gör att undersökningen främst bör betraktas som sonderande snarare än övergripande och uttömmande. Värde ligger kanske framför allt i att potentiella roller och funktioner hos högskolebibliotek samt för dem relevanta samhällsförändringar antyds.

Min egen förförståelse bör beröras inte minst som en bakgrund till diskussionen kring undersökningens resultat. Som högskolebibliotekarie är jag förstås mer förtrogen med bibliotek än vissa av de skribenter vars texter utgjort ett underlag för de diskurser som jag urskiljer. Risken finns att jag konstruerat diskurserna utifrån min utbildnings- och yrkesbakgrund. Man kan förstås, vilket Winther Jørgensen och Phillips berör, försöka ställa sig främmande inför materialet (2000, s 28), och även om det är svårt kan man åtminstone hålla upp några negationer till de egna föreställningarna (Alvesson & Sköldberg, 1994, s 213-214). Exempelvis kan man som bibliotekarie med positiv inställning till bibliotek och en bred syn på deras uppgifter och funktioner också försöka tänka sig att bibliotek kanske inte behövs, åtminstone inte i framtiden eller i nuvarande former (jfr Atkinson, 2001, s 6). En sådan negation är särskilt aktuell då resonemang kring diskursers förhållande till samhällsförändringar berörs.

Avgränsning och urval

Undersökningen måste avgränsas av tids- och utrymmesskäl. Avgränsningarna gäller dels det studerade materialet, dels tolkningsram och teori- och metodtillämpningar. Många teorier om bibliotek och angränsande företeelser är potentiellt intressanta som bakgrund, och dessutom finns ett ganska omfattande diskursanalytiskt batteri inom ett flertal mer eller mindre överlappande angreppssätt (se ovan och Winther Jørgensen & Phillips, 2000). Inläsningsmöjligheter, materialets karaktär och därmed sammanhängande möjligheter att tillämpa diskursanalytiska verktyg, samt teoriernas och angreppssättens inbördes konsistens (jfr Winther Jørgensen & Phillips, 2000, ssk s 131) har därvid satt kvalitativa gränser för arbetet vid sidan av de kvantitativa och formella.

På grund av att diskursanalys kräver närläsning av det studerade materialet måste ganska omfattande avgränsningar göras (Bergström & Boréus, 2000, s 261). I den utsträckning det gäller att påvisa diskursiva förändringar krävs mycket tid för analysen. Dock kan det vara möjligt att avgränsa diskursanalysen i tid och rum (Bergström &

Boréus, 2000, s 266). Det senare blir min ambition i föreliggande arbete då utrymme och tidsramar inte medger något större undersökningsmaterial. Då Ekberg Anderssons och Kaplas undersökning (2000) utgör ett jämförelsematerial, och då jag främst är intresserad av dagens högskolebibliotek har jag begränsat mig till dagstidningsartiklar från och med 1999 till och med första halvåret 2002. För att snabbt kunna samla in artiklar har jag dessutom (likt Ekberg Andersson & Kapla, 2000, s 26) hållit mig till sökningar i Artikelsök, Mediarkivet och Presstext.

Tillvägagångssätt

Liksom i annan kvalitativ forskning har jag inte utgått från någon fast procedur för materialinsamling och materialanalys (jfr Chouliaraki & Fairclough, 1999, s 16-17 och Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 81). Materialets karaktär har varit vägledande för tillvägagångssättet. Materialet sorterades i tre kategorier: en grupp artiklar som handlade om bibliotek, en grupp som delvis behandlade bibliotek, och en grupp där artiklarna bara flyktigt berörde bibliotek. Antalet artiklar visade sig vara så stort att jag valde att koncentrera mig på den första kategorin. Artiklarna ur denna (drygt 100) lästes igenom översiktligt och registrerades i en Endnote-databas varvid språkliga drag och preliminära namn på diskursordningar och diskurser noterades (se Fairclough, 1995b, s 94: diskursnamn bör specificera domän och perspektiv, t ex marxistisk politisk diskurs vs liberal politisk diskurs; jfr benämningar nedan: ”sambiblioteksskeptisk diskurs inom sambiblioteksdiskursordning”). Vid förnyad läsning valde jag ut ett antal artiklar för noggrannare analys. Det är i sin tur ett urval av dessa som utgör underlag för den specifika diskursordning (vilken i överensstämmelse med mina huvudsakliga syften involverar högskolebibliotek i något snävare bemärkelse) som presenteras nedan.

Förutom de tillvägagångssätt som antyds av de olika diskursanalytiska inriktningar som presenterats ovan och utvecklas av Winther Jørgensen och Phillips (2000), har jag fått en hel del uppslag genom Faircloughs bok *Media discourse* (1995b). Den behandlar, delvis genom exempel, just hur man analyserar diskurser inom massmedierna, bland annat dagspressen. Faircloughs metoder är så pass detaljerade att de kräver ganska snäva avgränsningar av materialet (jfr ovan om urval samt Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 140), och det har heller inte varit möjligt för mig att inom ett tämligen begränsat utrymme använda alla metoderna (jfr Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 81).

Mot bakgrund av vad som ovan sagts försöker jag i följande avsnitt urskilja diskurser och diskursordningar i det valda materialet. Dessa diskurser och diskursordningar kan förhoppningsvis utgöra ett underlag för insikter om hur högskolebibliotek, deras roller och funktioner och omfattning på verksamheten framställs i dagspressen. Värt att notera är att jag varit öppen för att diskurser kan transporteras mellan diskurs-

ordningar (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 136). Fairclough (1995b) talar om *intertextuell* analys av texter där man är uppmärksam på att genrer och diskurser, ibland i ganska komplexa blandningar, artikuleras tillsammans (s 61). Diskursordningar kan, antyder han, överlappa varandra och blandas i språkbruket. Av särskilt intresse är då att sociala och kulturella förändringar ofta manifesterar sig diskursivt genom att gränser mellan och inom diskursordningar ritas om (s 55-56). För att finna diskursordningar kan man använda sig av flytande signifikanter (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 141; jfr Chouliaraki & Fairclough, 1999, s 128).

Resultat

Ett komplex av överlappande diskurser kan urskiljas i en serie artiklar, av vilka många utgör eller har inslag av debattinlägg, i Borås tidning 2002. Dessa är särskilt intressanta ur min synvinkel eftersom de diskuterar bibliotek med sikte på en förestående nybyggnation. I analysen av dessa artiklar har jag tyckt mig finna argument för att tala om en ”sambiblioteksdiskursordning”, då artiklarna handlar om just konkret samverkan mellan folk- och högskolebibliotek manifesterad genom en fysisk byggnad. Inom denna diskursordning går det att med Laclaus och Mouffes terminologi urskilja flytande signifikanter som stridande diskurser försöker ge innehåll. Två sådana flytande signifikanter är folkbibliotek och högskolebibliotek. Om man i det aktuella sammanhanget (Borås kommun/Sjuhäradsbygden och dess biblioteksbehov) förespråkar byggandet av ett sambibliotek eller ej förefaller nämligen sammanfalla med vilket innehåll som ”folkbibliotek” respektive ”högskolebibliotek” ges.

Tommy Olsson, kulturchef i Borås kommun, intervjuas i Borås tidning 2002-02-22 (Dahlin-Ros, 2002) varvid hans reaktioner på tankar på ett gemensamt folk- och högskolebibliotek beskrivs med en metafor; han ”slår ifrån sig när han hör talas om tankarna på ett gemensamt folk- och högskolebibliotek”. I samband med detta beskrivs också Tommy Olssons hållning med vad som med Faircloughs (1995b, s 117-118) terminologi kan betecknas som en *summering*, en sammanfattning av kärnan i det som sagts, eller med en annan av Faircloughs termer rentav *formulering*, en tolkning av vad som sagts: ”De exempel som finns, och har funnits, lockar inte till efterföljd.” Då summeringar och inte minst formuleringar förekommer i stället för direkta citat finns det förstås anledning att vara försiktig med slutsatser om vad intervjupersonen verkligen har sagt. Efter summeringen/formuleringen kommenterar Tommy Olsson ett enstaka exempel, ”det gemensamma biblioteket för Visby och Gotlands högskola. Jag läste just att chefen där avgått då han ansåg att det gick orimligt mycket kraft att samordna de två olika inriktningarna då man har två huvudmän.” I övrigt förekommer inte några direkta citat där Olsson ger ytterligare exempel på misslyckade gemensamma bibliotek. Dock antyds, om än nätt och jämnt, sådana lite längre ner: ”Härnösand har också ett gemensamt bibliotek för kommun och högskola. Östersund har haft ett gemensamt bibliotek, nu har det delats.” Värt att notera här är att både i Olssons uttalande om Visby och i de eventuella summeringarna/formuleringarna (här är det

inte helt klart om Olssons uttalanden är direkt underlag eller om artikelförfattaren/reportern själv lyfter fram ”fakta”) finns inslag av intertextualitet i bemärkelsen att andra (verkliga eller fiktiva) texter åberopas; Olsson hänvisar till någonting han säger sig just ha läst, och de senare exemplen förutsätter mer implicit att andra texter finns (jfr Fairclough, 1992, s 121). Faktiskt nämns också sambiblioteksexemplen tidigare i samma artikel. Det är inte fråga om direkta citat, och det är sannolikt heller inte fråga om summeringar eller formuleringar utan snarare artikelförfattaren som hänvisar till andra texter. I slutet av artikeln antyder hur som helst ett citat av Olsson att han företräder en diskurs där folk- och högskolebibliotek konstrueras som så pass väsensskilda att de inte kan samordnas: ”- Verksamheterna är helt olika på ett högskolebibliotek och ett folkbibliotek, Högskolebiblioteket är till för studenter och forskare, folkbiblioteket är till för allmänheten. ... Risker med ett samgående är att båda parter blir otillfredsställda.”

Artikeln där Tommy Olsson citeras blir upprinnelsen till en debatt mellan framför allt honom själv och ett par företrädare för en mer positiv syn på sambibliotek. Av tämligen logiska skäl får debatten inslag av *manifest* intertextualitet i det att man hänvisar till specifika texter (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 77; Fairclough, 1992, s 117). En viktig aspekt av intertextualitet är hur diskurser *representeras* i texter. Vad någon annan säger behöver som berörts ovan inte återges direkt, utan kan förändras och översättas till diskurser som bättre passar den som rapporterar (Fairclough, 1995b, s 81). Borås tidnings Jan Öjmertz hänvisar 2002-02-24 i ett debattinlägg (Öjmertz, 2002b) specifikt till artikeln där Olsson citeras (Dahlin-Ros, 2002), men förändrar den sambiblioteksskeptiska diskursen genom att reducera den till synsättet att det är ”knepiggt att administrera med två huvudmän” (Öjmertz, 2002b). Att verksamheterna skulle kunna skilja sig åt mellan folkbibliotek och högskolebibliotek diskuteras inte. Genom att detta inslag i den sambiblioteksskeptiska diskursen utesluts kan en sambibliotekspositiv diskurs förefalla något mindre problematisk. Öjmertz räknar i linje med denna diskurs ”boråsare, studenter och forskare” till det gemensamma folk- och högskolebibliotekets användare. Folk- och högskolebibliotek är inte så olika i den sambibliotekspositiva diskursen som i den sambiblioteksskeptiska. Öjmertz karakteriserar också biblioteket som en kunskapsresurs. Vad det kan medföra i form av medier indikerar han genom en metafor; det är ”boktörstande boråsare” som ska ha nytta av resurserna.

Det att en tidningsman (Öjmertz) ger sig in i en debatt i sin egen tidning gör det värt att uppmärksamma inslag i den av Fairclough förordade analysen av *genrer*. Ett sätt att analysera genrer är att uppmärksamma steg (stages) i texter vilket antytts i det föregående. Rubriker är exempel på sådana steg (Fairclough, 1995b, s 85). I artikeln där Olsson uttalar sig (Dahlin-Ros, 2002) säger rubriken att det är ”Brått med nytt bibliotek” varefter ett steg som närmast är att betrakta som en underrubrik meddelar läsaren att ”Högskolans tankar om samgående med kommunens folkbibliotek får tummen ner av kulturchefen” vilket kanske inte förvånar mot bakgrund av vad som i

slutet av artikeln skrivs om Olssons syn på sambibliotek. Dock blir det hela något mer anmärkningsvärt då den första halvan av artikeln inte handlar om Olssons åsikter och synsätt men väl högskolans rektors: Said Irandoust vill enligt en summering/formulering inte ”tippa ... om det blir ett gemensamt högskole- kommunbibliotek eller om det blir ett rent högskolebibliotek”. Dock omhuldar Irandoust, liksom senare Öjmertz, biblioteket som en viktig resurs, men här specificeras detta genom att han (Irandoust) ”talar om att det [biblioteket] stärker forskningsmiljön, att det är en pedagogisk resurs i grundutbildningen och är en resurs för lärandet”. Det är naturligtvis mycket svårt att dra några säkra slutsatser om eventuella motiv bakom genreanvändningen i till exempel det aktuella fallet där intervjufragment varvas med något som liknar faktarapportering. En slutsats som förefaller plausibel är dock att artikelförfattaren valt att fokusera konflikten, representerad av Olsson, framför den mer försiktiga hållningen hos Irandoust. Artikeln både börjar och slutar med referat av motstånd mot sambibliotekstanken, och i och med att Olsson får sista ordet (jfr Fairclough, 1995b, s 196) kan man lätt tro att artikelförfattaren och/eller tidningens ledning företräder en sambiblioteksskeptisk diskurs. Kanske är det annars bara ett sätt att göra artikeln mer dramatisk och intresseväckande, kanske är tidningsledningens inställning den omvända. När Öjmertz skriver sitt debattinlägg på första sidan i samma tidning två dagar senare är det just Olssons motstånd som det exponeras i den tidigare artikeln som blir utgångspunkt för att mobilisera en mer sambibliotekspositiv diskurs.

Kulturchefen ger tämligen omgående chefredaktören Öjmertz svar på tal i en debattartikel daterad 2002-02-28 (Olsson, 2002a). Olsson utvecklar där lokala sakskäl för sitt motstånd mot sambibliotekstankarna. Bland annat tillgriper han en metafor genom att beskriva stadsbiblioteket som ”en viktig grundbult i den helhet som Kulturhuset utgör”. Emellertid återkommer också den generellt sambiblioteksskeptiska diskursen lite längre fram i hans inlägg:

Ytterligare ett skäl är att ett bibliotek inte bara är ett hus med böcker, andra medier och datorer. Ett bibliotek är ett antal olika funktioner där folkbiblioteket ska klara allt från sagostunder till kvalificerat informationssökande. Det ska fungera som läsplats, som studiebibliotek för de många utbildningsformer som saknar eget bibliotek, som social mötesplats och som en bas för service till institutioner och arbetsplatser. Det har den dubbla rollen att vara ett kulturellt centrum och en informations-central. Det ska vara lika öppet och tillgängligt för alla åldrar, för enskilda såväl som skolklasser, förskolegrupper och föreningar.

Många av de här funktionerna är främmande för ett högskolebibliotek och svåra att kombinera med de funktioner som är nödvändiga för studenter och forskare, detta visar erfarenheterna både från vårt eget land och utomlands.

Särskilt talet om ”utbildningsformer som saknar eget bibliotek” förefaller att befästa Olsson i hans position inom en sambiblioteksskeptisk diskurs. Om man läser mellan

raderna förefaller högskolans studenter (och lärare/forskare) vara uteslutna genom att de redan har ett bibliotek på orten. Olsson kan för övrigt sägas dra in element från en mediediskurs som vidgar bibliotekets utbud i det avseendet: Inte bara böcker utan också ”andra medier och datorer” ska finnas på ett bibliotek. Det senare är intressant inte bara i förhållande till sambiblioteksdiskursordningen utan kanske främst som ett exempel på hur högskolebibliotek och bibliotek i allmänhet presenteras för tidningsläsarna. Något som också är intressant i Olssons debattinlägg är att han själv uppmärksammar ett fall av *transitivitet* i Öjmertz text: ”Jag undrar slutligen också varifrån förslaget kommer. Du verkar veta men uttrycker det i passivform, tanken har lanserats. Av vem, frågar jag mig nyfiket, eftersom det i varje fall inte är av kulturnämnden eller stadsbiblioteket” (Olsson, 2002a). Passivformen kan av den misstänksamme ses som ett försök att dölja ansvar (jfr Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 87).

Kulturchefen får svar i samma nummer i ett nytt inlägg av chefredaktören (Öjmertz, 2002a). Där beskriver han med ännu en metafor högskolan som en stark motor för stadens utveckling. Högskolan och staden måste enligt Öjmertz integreras varvid ett gemensamt bibliotek kan ge sitt bidrag. Öjmertz är dock aningen försiktig i sin argumentation, vilket kan ses mot bakgrund av hur sociala *identiteter* och *relationer* och även *kunskaps- och betydelssystem* konstrueras i diskurser (Fairclough, 1995b, s 58). Experter förekommer som ovan antytts ofta i medierna, och dessa experters förhållande till publik och lekmän kan framställas som mer eller mindre jämlikt (Fairclough, 1995b, kap 7). Öjmertz försiktiga anammande av den sambibliotekspositiva diskursen antyder en relation mellan lekman (Öjmertz) och expert (Olsson). Artikeln inleds med konstaterandet att ”Som före detta chef för stadsbiblioteket och numera högste kulturansvarig i kommunen känner du naturligtvis bäst vilka konsekvenser som uppstår med ett nytt gemensamt bibliotek”. Det går kanske att ana ett stänk av ironi i föregående citat, men Öjmertz förefaller ödmjukare lite längre fram i debattartikeln: ”Idén är måhända absurd, som Tommy Olsson hävdade i de uttalanden som fick mig att reagera, men den ska inte dömas ut utan att ha blivit genomlyst och betraktad även utifrån andra perspektiv och med andra mål än enbart bibliotekariens.” I och med att Öjmertz inte bestämt tar avstånd från idén med ett gemensamt bibliotek som absurd, uttrycker han en lägre grad av instämmande (*modalitet*) än vad han skulle ha kunnat göra. Samtidigt ifrågasätter han att bibliotekarien genom sin expertidentitet ensam ska få ge betydelse åt biblioteksvärlden.

Några månader senare, 2002-05-05, tar Borås tidning på nytt upp frågan om sambibliotek, men nu i en annan genre, reportagets, med inslag av intervjuer (Melin, 2002). Artikeln rapporterar från sambibliotek i landet, varvid olika experter (bibliotekarier och prefekten vid Bibliotekshögskolan i Borås) kommer till tals, och lyfter fram för- och nackdelar. Den fetstilta inledningen är positivt hållen och förefaller vara ett citat: ”- Fördelen för brukarna är att vi slagit ihop alla resurser. Vi har bättre kompetens.” I slutet av artikeln uppvägs dock det positiva med en implicit hänvisning

till debatten om sambibliotekstanken i Borås, varvid artikelförfattaren sammanfattar: ”En sak har folkbiblioteken ovan ändå gemensamt. De har varit singlar när de slagit sig ihop med forskarbibliotek. Inget av dem har legat i någon form av kulturhus.” Rösterna från experterna är annars tämligen framträdande, om än uppstyckade och ordnade av reportern, och balanseras för och emot vilket kan vara ett tecken på en strävan till neutralitet eller åtminstone sken av det; röster för och emot framträder dock ofta trots detta, eftersom ingenting vi säger är neutralt (Fairclough, 1995b, s 77, 82; Martin, 1986, s 231).

”Följetongen” om sambibliotek framträder allt mer som en *intertextuell kedja* där texter vävs samman och införlivar element från andra texter. Därigenom kan olika uppsättningar av röster (till exempel tillhörande experter och andra i sambiblioteksdiskurserna; min anmärkning) underkastas ordning och tolkning (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 77; Fairclough, 1995b, s 77, 84). Hur Tommy Olssons argumentation mot sambibliotek i Borås (med hänvisning till att folkbiblioteket redan ligger bra i kulturhuset) förs in i slutet av artikeln (Melin, 2002) kan ses som ett exempel på detta.

En diskurs om bibliotekens medier så väl som en diskurs om användargrupper vid olika bibliotek skymtar fram på nytt (Melin, 2002), här i form av en citering av en expert. Så här uttrycker sig chefen på folkbiblioteket i Östersund om tiden då man hade en kombination av folk- och högskolebibliotek: ”... allmänheten fick nära till böcker de inte skulle hittat annars.” I en kombination av summering och citering får hon sedan ge en syn på hur den sociala verkligheten tycks vara på väg att förändras:

Hon tror också att bibliotekens olika målgrupper har mer och mer gemensamt. Antalet vuxenstudenter ökar. Man går ut och in i livslångt lärande.
- Men sambibliotek fungerar nog bäst med mindre högskolor.

Man kan här notera att modaliteten är tämligen försiktig, ”hon tror” respektive ”fungerar nog”. Detta kan tolkas som en indikation på att den sambibliotekspositiva diskursen ännu inte fått en dominerande position inom sambiblioteksdiskursordningen. Även en annan expert, bibliotekshögskolans prefekt, framträder genom en kombination av summering och citering där modaliteten motsvarar den i föregående exempel:

- Erfarenheterna varierar. Kulturrådet skrev en utvärdering som pekar på att det inte är en helt lyckad lösning, säger Christina Persson, som också tror att chansen för ett lyckat sambibliotek avgörs helt av lokala förutsättningar.
- Det går inte att säga något generellt.

Här förekommer dessutom ett fall av manifest intertextualitet genom hänvisningen till Kulturrådets utvärdering. Det är förstås svårt att avgöra i vilken mån artikel-

författaren väljer att lyfta fram Perssons hänvisning, men hur som helst går det inte att utesluta att den ger hög status åt prefekten i hennes expertroll.

Debatten om sambibliotek blossar upp på nytt endast två dagar efter artikeln om sambibliotek. En adjungerad professor i stadsutveckling vid SLU i Alnarp (Reiter, 2002b) skriver nu en debattartikel till sambibliotekstankens försvar. Ole Reiter lyfter som jag ser det in element från flera olika biblioteksdiskurser i sin artikel. Han utnyttjar därvid diskurser som *resurser* (jfr avsnittet om diskurspsykologi ovan) och har vissa, om än kanske socialt bestämda, *valmöjligheter* när det gäller att lyfta fram potentialer som finns i olika diskursordningar (jfr Fairclough, 1995b, s 64-65). Reiter både inleder och avslutar med att beskriva folk- och högskolebibliotekens syfte som att svara för informationsförsörjning och fungera som centralpunkt och mötesplats. Den sambiblioteksskeptiska diskursen sammanfattas som att ”Studenten och forskaren anses ha helt andra behov än den ’vanlige besökaren’”. Som framgår av citatet utpekas inte några särskilda företrädare (Tommy Olsson nämns till exempel inte) för den sambiblioteksskeptiska diskursen. Reiter överbryggar i det följande gränserna mellan folk- och högskolebibliotek intressant nog med samhällsförändringar som uttalad bakgrund, ”Med utgångspunkten i det livslånga lärandet som är allmänt erkänt som en nödvändighet inför framtiden, kommer skillnader på ’allmänhet’ och ’studenter’ att suddas ut.” Reiter hävdar att ”Den tiden är förbi då högskolebiblioteket var en tummelplats för eliten ... medan folkbiblioteket var en ’värmestuga’”.

Bland bibliotekens medier återkommer i Reiters debattartikel böcker men också databaser och resurser för distansutbildning. Här går det möjligtvis att ana hur Reiter trots allt använder olika mediediskurser för folk- och högskolebibliotek då det i första hand är högskolebiblioteket som nämns i databassammanhang och med en antydning om virtualitet (distansutbildning). Dock avslutar han som sagt med att betona det enligt honom gemensamma hos de båda olika bibliotekstyperna; funktionen som mötesplats och betydelsen för informationsförsörjningen. Element ur användar- och mediediskursordningar har kommit till pass med hänvisning till samhällsutvecklingen: Olika medier (tryckta, elektroniska) används på plats eller distans av forskare och studenter så väl som allmänhet. Reiter utnyttjar också ”motormetaforen” (utan hänvisning till Öjmertz, se ovan) då han skriver om ”högskolans kanske viktigaste roll som ’utvecklingsmotor’” i regionen. I den sambibliotekspositiva diskursen i Reiters tappning ingår slutligen också en demokratisk uppgift i mötesplatsfunktionen, även denna mot bakgrund av samhällsförändringar ”då alltfler mötesplatser är kommersiella och privata”. Även en kulturfrämjande roll skymtar fram då besökare inte bara kan få hjälp med informationssökningar utan också ”inspireras av utställningar”.

Tommy Olsson svarar Ole Reiter en vecka senare (Olsson, 2002b). Olsson säger sig inte minnas den tid ”då högskolebiblioteket var en tummelplats för eliten..., medan folkbiblioteket var en ’värmestuga’” och ifrågasätter därmed Reiters representation

av den sambiblioteksskeptiska diskursen. Olsson strider också om Reiters användning av mötesplatsbegreppet. ”Mötesplats” kan här ses som en flytande signifikant med lite olika innehåll i den sambibliotekspositiva respektive den sambiblioteksskeptiska diskursen. I den förra klarar mötesplatsen sambiblioteket både informationssökning och utställningar, medan det i den senare redan finns en tillräckligt väl fungerande kulturell mötesplats i folkbiblioteket i kulturhuset. Olsson exemplifierar mötesplatsaktiviteterna med teater, musik och konst men inte med informationssökning och studier. Han lyfter visserligen nu även fram lokala skillnader i utgångslägen för sambiblioteksprojekt där folkbiblioteken i exemplen inte haft så bra lokaler som i Borås, men han återkommer senare till att folk- och högskolebibliotek har olika funktioner vilka utgör ett principiellt problem för sambibliotekstanken.

Ole Reiter skjuter i sitt svar 2002-05-23 (Reiter, 2002a) in sig på Olssons fokusering på folkbibliotekets kulturverksamhet och tar åter igen upp samhällsförändringarnas betydelse; Reiter ger sina synpunkter en bakgrund i behovet av att ”med alla medel se till att utnyttja högskolan och inte minst dess bibliotek som en publik samlingsplats och mötespunkt i en stadsmiljö allt mer präglad av kommersiella intressen, utanförskap och fragmentiserad social struktur”.

Borås tidning publicerar efter Reiters inlägg ytterligare ett reportage (Brink, 2002) med intervjuinslag om högskolebiblioteket och sambiblioteksfrågan. Textens olika steg (stages) är intressanta; artikeln inleds med ett konstaterande att det vid högskolestyrelsens möte om planerna på ett nytt högskolebibliotek i Borås sannolikt är ”sista möjligheten att leda in biblioteksprojektet på nya vägar som skulle kunna få omvärlden att häpna: Att bygga ett stort gemensamt bibliotek för kommun och högskola, för folk, studenter och forskare.” Slutet av artikeln lyfter dock fram den sambiblioteksskeptiska diskursen genom att de båda bibliotekscheferna citeras. Den sambiblioteksskeptiska diskursen framträder i detta reportage inte så tydligt vad gäller skillnader mellan de olika bibliotekstypernas användargrupper (i citaten hänvisar bibliotekscheferna till skillnader mellan olika orter snarare än väsensskillnader mellan folk- och högskolebibliotek), medan den i inledningen förekommande sambibliotekspositiva diskursen klart kopplas till användargrupper som framgår av citatet ovan. Innan de skeptiska rösterna redovisas får dock en sambiblioteks-förespråkare komma till tals. Ett citat av honom glider över i vad som verkar vara en summering eller formulering eller rentav ett inflikande från artikelförfattaren, där både folkbibliotek och högskolebibliotek tillskrivs en viktig roll som ”lär- och informationsresurser”. ”Motormetaforen” som chefredaktören tidigare använt återkommer i denna passage.

Även i denna artikel (Brink, 2002), där reportage- och intervjuenrerna åter igen blandas, ser jag anledning till att fundera över tidningens balanserande mellan neutralitet och företrädande av särskilda åsikter (chefredaktörens?). Visserligen ger man utrymme för den sambiblioteksskeptiska diskursen, och denna får också sista

ordet, men den sambibliotekspositiva diskursen redovisas först och med ett mer principiellt innehåll, och dessutom inte bara genom citat vad det verkar. Artikelförfattaren pekar även på ekonomiska argument för ett sambibliotek, här med en tämligen manifest hänvisning: ”I ett aktuellt nummer av tidningen Universitetsläraren slås larm om ökade kostnader för högskolornas bibliotek. ... Från nästa år försvinner regeringens subventioner för de mediedatabaser som biblioteken köper tillgång till.” Särskilt intressant att notera i anslutning till den i det närmast föregående berörda artikeln, är att enligt Fairclough (1995b) kan val av diskurser och sätt att artikulera dem tillsammans vara ideologiskt signifikanta (s 102), vilket ger ytterligare skäl till att ställa frågor likt ovan om tidningens eventuella ståndpunkt.

2002-06-10 ansluter sig högskolans rektor och bibliotekschef (Irandoost & Lilja, 2002) till den sambiblioteksskeptiska diskursen (dock ser de gärna en fortsatt utveckling av samarbetet med folkbiblioteket): Studenter, lärare och forskare är högskolebibliotekets primära användare. En av högskolebibliotekets uppgifter är att samla fysiska medier (”Den tänkta utvecklingen av såväl utbildningar som forskning kräver en beståndsutveckling och utrymme därefter”) men även elektroniska och erbjuda ”ett brett utbud av böcker, tidskrifter, databaser och andra informationskällor.” En annan uppgift är att undervisa studenter om informationssökning och informationsanvändning. ”Biblioteket är även en miljö för sociala möten.” Nya arbetssätt, mer problembaserat lärande och krav på flexibla utbildningar åberopas och utgör tämligen direkt en samhällelig bakgrund till diskursen. Själva biblioteksbyggnaden bör enligt artikeln innehålla grupprum och arbetsplatser för studenter.

En positiv sambiblioteksdiskurs strider sammanfattningsvis med en skeptisk sambiblioteksdiskurs, den senare, representerad främst av Olsson, är just skeptisk men inte absolut negativ; det är delvis fråga om anpassning till lokala förhållanden medan de som anammar en positiv sambiblioteksdiskurs utgår från ett bredare perspektiv och är mer öppna för olika lösningar (Öjmertz) och känsliga för långsiktiga strategier (Reiter, Öjmertz).

De kring sambibliotek stridande diskurserna kan mycket kort sammanfattas i följande ekvivalenskedjor:

Sambibliotekspositiv diskurs:

Bibliotek (högskole-/folk-)-studenter-forskare/lärare-allmänhet-kultur-lärande-mötesplats-”motor”

Sambiblioteksskeptisk diskurs:

Folkbibliotek-allmänhet-kultur

Högskolebibliotek-studenter-forskare/lärare-lärande-undervisning

Skiss över diskursordningar och diskurser

Närmast summerar jag vilka diskursordningar och diskurser (vilka endast utgör en del av vad som är tänkbart utifrån det större material som jag bara till en mindre del kunnat analysera så pass ingående som här) som jag kunnat urskilja i det ovan analyserade materialet. Många av dessa diskurser och diskursordningar överlappar som sagt varandra och artikuleras tillsammans, vilket sammanfattas nedan. Under diskursordningarna redovisas diskurser. I snäv bemärkelse kan de betraktas som omstridda tecken, element, i bredare bemärkelse utgör de rubriken på diskurser inom en diskursordning. Till exempel kan Studenter stå för en diskurs inom en användardiskursordning enligt vilken (högskole)bibliotek är till främst eller endast för studenter. Inom parentes ges några exempel på hur element och diskurser ur olika diskursordningar kan artikuleras tillsammans. (Den uppmärksamme läsaren anar här kanske genom mitt användande av begreppen diskurs respektive element ett närmande av Faircloughs syn på artikulation med motsvarande hos Laclau och Mouffe. Detta stöds av Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 80-81; se också Chouliaraki & Fairclough, 1999, ssk s 21, 41.) Därefter följer en (något förenklad och renodlad) sammanställning av de diskurser som ovan analyserats mer ingående, förda till en sambiblioteksdiskursordning. De redovisade grundläggande diskursordningarna (Bibliotekens existens, tillgänglighet, medier o s v) vars diskurser artikuleras på olika sätt i den mer specifika sambiblioteksdiskursordningen bör inte ses som strikt hierarkiskt ordnade utan överlappar snarare varandra på olika sätt beroende på hur de ingående diskurserna artikuleras tillsammans.

Diskursordning Bibliotekets existens, i vilken ingår diskurser/element som konstruerar bibliotekets existens som...

...Fysisk (och Virtuell) (som Mötesplats)

...Virtuell (och Fysisk)

Diskursordning Tillgänglighet, i vilken ingår diskurser/element som konstruerar tillgänglighet till bibliotek som...

...Virtuell (för Forskare)

...Fysisk, till exempel fysiskt bibliotek

Diskursordning Medier (som högskolebibliotek kan Tillgängliggöra), i vilken ingår diskurser/element som konstruerar medier på bibliotek som...

...Elektroniska

...Tryckta (som högskolebibliotek kan Samla)

...Böcker

...Tidskrifter

...Databaser

Diskursordning Användargrupper, i vilken ingår diskurser/element som konstruerar bibliotekets användargrupper som...

- ...Forskare/lärare (som använder biblioteket som Mötesplats)
- ...Studenter (vilka biblioteket kan Undervisa)
- ...Allmänhet (vilka använder Sambibliotek)

Diskursordning Samarbete (kan utvecklas till att förutom bibliotekstyper omfatta även aspekter, t ex fjärrlån), i vilken ingår diskurser/element som konstruerar samarbete mellan bibliotek som...

- ...Sambibliotek
- ...Folk- och forskningsbibliotek

Diskursordning Uppgifter, i vilken ingår diskurser/element som konstruerar bibliotekets uppgifter som att...

- ...Samla
- ...Bevara
- ...Tillgängliggöra information (Virtuellt, Fysiskt för Forskare)
- ...Tillgängliggöra kulturupplevelser (för Allmänhet)
- ...Undervisa (Studenter)
- ...Fungera som mötesplats (för Forskare)
- ...Främja demokrati

Skiss över sambiblioteksdiskursordning

() anger mindre framträdande diskurs/element, [] anger förtydligande

Sambibliotekspositiv diskurs, som för att konstruera sambibliotek bestående av folk- och högskolebibliotek artikulerar följande diskurser/element...

- ...ur en diskursordning om Bibliotekets existens: (virtuell), fysisk
- ...ur en diskursordning om Medier: (elektroniska), tryckta
- ...ur en diskursordning om Användargrupper: studenter, forskare/lärare, allmänhet
- ...ur en diskursordning om Samarbete: sambibliotek
- ...ur en diskursordning om Uppgifter: tillgängliggöra information, tillgängliggöra kulturupplevelser, främja demokrati, fungera som mötesplats

Sambiblioteksskeptisk diskurs, som för att konstruera folk- och högskolebibliotek som väsensskilda artikulerar följande diskurser/element:

- ...ur en diskursordning om Bibliotekets existens: hos högskolebibliotek virtuell, fysisk; hos folkbibliotek (virtuell), fysisk
- ...ur en diskursordning om Medier: på högskolebibliotek elektroniska, tryckta; på folkbibliotek (elektroniska), tryckta
- ...ur en diskursordning om Användargrupper: på högskolebibliotek studenter, forskare/lärare; på folkbibliotek allmänhet
- ...ur en diskursordning om Samarbete: folk- och forskningsbibliotek [samarbetar med varandra men fysiskt och organisatoriskt åtskilda]

...ur en diskursordning om Uppgifter: på högskolebibliotek samla, tillgängliggöra information, undervisa; på folkbibliotek (samla), (tillgängliggöra information), tillgängliggöra kulturupplevelser, fungera som mötesplats

Bland annat (se vidare förklaringsförslag nedan) det att man kan räkna med att diskurser används som resurser (se t ex Talja, 1999, s 470; Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 127) gör att det är svårt att renodla sammansatta diskurser så som de sambibliotekspositiva och sambiblioteksskeptiska diskurserna ovan, vilket jag har försökt uttrycka genom att använda parenteser. Att vissa sambiblioteksskeptiska skribenter tenderar att artikulera diskurser tillsammans på ett sätt som inte ger lika stor tyngd åt bibliotek som främjare av demokrati innebär alltså inte att de inte ibland bygger på diskurser där främjandet av demokrati är bibliotekens uppgift.

Sammanfattning och diskussion

En diskurs kan användas för att ge mening åt en upplevelse av något annorlunda (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 167). Ekberg-Andersson och Kapla (2000) resonerar kring hur journalister, allmänhet, biblioteksanvändare och bibliotekarier har olika verklighetsbilder. Människor kan enligt Ekberg-Andersson och Kapla (2000) inte se den verklighet de inte har begrepp att förstå (s 63). I min analys ovan har jag försökt visa hur man kan urskilja olika diskurser och hur de används för att ge mening åt högskolebiblioteksvärlden. Diskurserna hjälper mer eller mindre fåkunniga (journalister och akademiskt verksamma utanför biblioteksältet) att ge mening åt ett föga känt område samtidigt som de för experter (bibliotekarier) utgör en resurs att ta till när den egna verksamheten är föremål för debatt.

I resultatavsnittet ovan har jag försökt visa – förutom diskurser – vilka diskursordningar som går att urskilja i materialet, samt hur de förhåller sig till varandra. I det följande försöker jag att relatera i analysen identifierade diskurser till en bredare social praktik, här det sammanhang av institutionella praktiker som högskolebiblioteken och deras omgivning utgör (jfr Fairclough, 1995b, s 62 och Winther Jørgensen & Phillips, 2001, s 90). De diskursordningar som har särskilt många beröringspunkter med varandra har jag valt att sammanföra under gemensamma rubriker, vilka dock inte bör betraktas som vattentäta skott.

Diskurser ur diskursordningarna Existens, Tillgänglighet och Medier

Bibliotekets existens ses i det analyserade materialet som virtuell och fysisk eller allt mer virtuell eller fortfarande främst fysisk. Diskurser om bibliotek som renodlat fysiska eller virtuella är emellertid svåra att säkert urskilja, även om det går att ana en viss slagsida mot fysisk existens och tryckta medier inom sambiblioteksdiskurserna. De något oklara gränserna mellan diskurserna här kan jämföras med några experters

tankar om framtiden. Hagerlid vågar i slutrapporten för utredningen Studenternas bibliotek (1996) inte uttala sig bestämt om behovet av fysiska bibliotek kommer att minska väsentligt (s 30-32). Gellerstam i rapporten "Den första uppgiften" (2001) ser det som rimligt att tills vidare satsa på hybridbibliotek som kombinerar fysiska och elektroniska resurser (s 28). Kanske utgör det av Hagerlid och Gellerstam antydda övergångsstadiet från huvudsakligen fysiska till virtuella bibliotek, från tryckta till elektroniska samlingar, en bakgrund till de oklara gränserna mellan diskurser och diskursordningar som förekommer inom dessa områden. Ytterligare indikationer på detta kan anas inom biblioteks- och informationsvetenskap, där Budd och Raber (1998) funnit språkliga symtom på en konflikt mellan modernism och postmodernism (s 55-56). I deras undersökning nämns författare som tycks pendla mellan moderna och postmoderna diskurser om lagring och återvinning av information. Trycksakers överlägsenhet och fortbestånd i biblioteken ifrågasätts av vissa långtgående visionärer kring elektroniska medier, men har också sina förespråkare (s 75-76). Ett exempel på tankar om framtida akademiska bibliotek finns hos Wilson (1998), som förutspår ökat utnyttjande av nätverksresurser, mer av elektronisk tillgänglighet och mindre av förvärv samt minskat behov för forskare att besöka bibliotek (s 17), även om biblioteksbyggnader fortsätter att existera och innehålla en del trycksaker (s 22). Ett annat exempel är McDonald (2000, s 75) vars resonemang liknar Wilsons. Även Bazillion (2002) talar om nätverkssatsningar parallellt med ett påtagligt fortbestånd av tryckta medier och utrymmen för forskare och studenter (s 51).

Diskurser ur diskursordningarna Användargrupper och Samarbete

I sambiblioteksdebatten utnyttjas som synes diskurser där bibliotekens användarskara är mer eller mindre bred beroende på hur man ser på sambibliotek. Ju mer positiv man är till sådana, desto lättare har man att tänka sig ett bibliotek för forskare/lärare och studenter så väl som allmänhet. Förekomsten av en sambibliotekspositiv diskurs, och utöver denna synsättet att samarbete mellan olika bibliotek är viktigt, är inte särskilt förvånande om senare års utredare av högskolebibliotek kommit med riktiga slutsatser. Högskoleutredningen (1991) uppmärksammar hur studenter även använder folkbibliotek (s 24), och Höglund et al. (1996) gör liknande iakttagelser (s 16-17). Hagerlid (1996) förutspår flytande gränser mellan högskoleutbildning och annan vuxenutbildning och skriver om ett ökande behov av "samverkan mellan högskolorna och andra utbildningsanordnare [vilket] talar för ett ännu närmare samarbete mellan högskolebiblioteken och folkbiblioteken" (s 27). Gellerstam (2001) noterar mot bakgrund av studenternas behov att många högskolebibliotek samarbetar med folkbibliotek (s 6-7). Ekberg-Andersson och Kapla (2000) frågar sig om vi inte är på väg mot en framtid där gränser mellan folk- och utbildningsbibliotek inte existerar (s 60).

McDonald (2000) nämner exempel på samlokalisering mellan akademiska och andra bibliotek och institutioner för bättre samarbete kring lärande (s 74). Även från

representanter för nordamerikanskt universitets- och högskolebiblioteksväsen märks liknande iakttagelser och resonemang. Atkinson (2001) diskuterar framtida biblioteksuppgifter och drar slutsatsen att parallellt med digitalisering och en allt viktigare roll för biblioteket i alla medborgares lärande (allmänhet så väl som forskare, lärare och studenter) och som mötesplats, kan gränserna mellan folk- och forskningsbibliotek elimineras av hänsyn till så väl ekonomi som service, även om det inte är oproblematiskt med sambibliotek (s 3, 8, 11). Bazillion (2002) menar att satsningar på system omfattande alla typer av bibliotek åtföljs av en tveksamhet hos lagstiftare inför behovet av nya biblioteksbyggnader (s 51-52).

Inom utbildningsforskning har vissa akademiker uppmärksammat att universiteten inte längre nödvändigtvis är ensamma om att erbjuda möjligheter till högre utbildning (Candy, 2000, s 263; Gibbons et al., 1994, s 37). Forskning och utbildning äger allt mer rum inom olika institutioner: statliga universitet, privata företag och ideella organisationer. Gränserna mellan olika samhällssegment grumljas, och kommunikation och utbyte dem emellan ökar (Gibbons et al., 1994, s 37). Alternativ till bibliotek gör sig också allt mer hörda (Atkinson, 2001, s 6). Inte minst för dem som studerar på distans och/eller helt utanför universitet och högskolor är kanske inte olika typer av bibliotek och, åtminstone i vissa avseenden, likvärdiga men administrativt åtskilda informationstjänster så självklara att skilja mellan. Folkbibliotek och eventuella sambibliotek kan dessutom ligga lika nära till hands som renodlade universitets- och högskolebibliotek.

Diskurser ur diskursordningen Uppgifter

Som redan antytts artikuleras olika diskurser om bibliotekens uppgifter tillsammans med övriga diskurser som jag här skisserat. Att byggandet av fysiska samlingar relativt sett utgör en allt mindre del av universitets- och högskolebibliotekens uppgifter, medan tillgängliggörande av information oberoende av var den finns får större betydelse, noteras i flera studier och översikter av experter på området (Budd, 1998, s 264; Gellerstam, 2001, s 23; Hagerlid, 1996, s 44; McDonald, 2000, s 75; Wilson, 1998, s 17). Dock anas i det större material som jag granskat hur bibliotek framstår som arkiv i vissa diskurskombinationer, vilket Ekberg-Andersson och Kapla (2000) redan påvisat i sin undersökning. I Ekberg-Anderssons och Kaplas resultat, samt i min analys ovan framträder också en bild av biblioteket som kulturinstitution. I den sambiblioteks-skeptiska diskursen ges främst folkbiblioteken uppgiften att fungera som kulturinstitution. Det är i första hand experter i form av bibliotekarier och andra inom högskolan som drar in en diskurs där också undervisning ingår i bibliotekens uppgifter. Diskurser där högskole- och universitetsbibliotek ges en undervisande roll är inte särskilt framträdande i det undersökta materialet. I stort sett är det högskolebibliotek som i den sambiblioteksskeptiska diskursen tillerkänns uppgiften att undervisa. Det moderna samhällets beroende av expertkunskaper (Giddens, 1990, s 27, 88-92) och ökande specialisering skärper kraven på högre utbildning (Candy, 2000, s 263;

Gibbons et al., 1994, s 74). Inom utbildningsområdet har forskare uppmärksammat betydelsen av aktivt och livslångt lärande (Candy, 2000, s 274; Boyer, 1990, s 24; Gibbons et al., 1994, s 74). Från biblioteksprofessionellt håll ser man undervisning som allt viktigare för högskole- och universitetsbibliotek mot bakgrund av komplexiteten i dagens informationssamhälle och utvecklingen i riktning mot mer individualiserat lärande (se t ex Hagerlid, 1996, s 43; Gellerstam, 2001, s 4). Ekberg-Andersson och Kapla (2000) noterar likaledes att enbart de som är insatta i verksamheten uttalar sig om bibliotekets betydelse som pedagogisk resurs (s 58). I ovan nämnda tidningsstudier (Bourkoff & Wooldridge, 1995, 62-63; Götz, 2000, s 121-129; 2001, s 325; Robinson, 1995, s 29-31; Umlauf, 1992, s 32-34) betonas vikten av att biblioteken klargör sina möjligheter och sin verksamhet. I materialet från Borås är det anmärkningsvärt att företrädare för högskolan och dess biblioteksverksamhet kommer in så pass sent i debatten, men å andra sidan var planerna på ett separat högskolebibliotek redan långt framskridna (Nytt bibliotek på Sandgården, 1999). Gellerstam (2001) menar att användare (inte minst lärare och forskare), uppdragsgivare och utomstående observatörer har svårt att precisera vad biblioteken egentligen gör, vilket delvis kan bero på att biblioteken tagit på sig allt fler uppgifter (s 33-35). Gränser mellan diskurser torde lätt bli flytande under sådana omständigheter.

Utan att leda diskussionen alltför långt vill jag också kort beröra synen på diskurser som resurser vilken inspirerat vissa inslag i analysen. Människor behöver inte nödvändigtvis ha samma tillgång till diskurser. Chouliaraki och Fairclough (1999) ser begreppet diskursordning som en diskursiv aspekt av sociologen Bourdieus begrepp socialt fält (s 114; Seldén & Sjölin, 2003, s 23, uppmärksammar detta). Fält som individer är verksamma inom samt deras positioner inom fält och deras personhistoria kan utifrån detta synsätt ha betydelse för vilka diskurser och genrer som är tillgängliga för individen (Chouliaraki & Fairclough, 1999, s 117). Skillnader i artikulationer av diskurser – inte minst i synen på bibliotekens uppgifter – som är urskiljbara i den ovan analyserade debatten kan därmed tänkas ha visst samband med de inblandades bakgrund inom olika fält: bibliotek och kultur respektive dagspress och universitet. Den i tidigare forskning antydda tendensen i dagspressen att främst uppmärksamma sådant som inte direkt har med bibliotekets uppgifter att göra1 beror kanske delvis på detta.

Avslutande kommentarer

Allt komplexare, suddigare och omritade gränser inom och mellan diskursordningar kan, som ovan nämnts, ofta ses som manifesteringar av sociala och kulturella förändringar. Texter kan innehålla komplexa blandningar av diskurstyper (diskurser och genrer) och fungera kreativt i bemärkelsen att de bidrar till att förändra sociala identiteter, relationer och kunskaps- och trossystem (Fairclough, 1995b, s 55-56, 60-61). I artikelanalyserna har jag kunnat urskilja blandningar av olika diskurser (användar-, medie-, uppgifts- o s v) och genrer (intervju, reportage, debatt) där

universitets- och högskolebibliotek framställs på olika sätt och i olika syften (se Fairclough, 1995b, s 78 om kreativitet och makt). I sambiblioteksdiskursordningen går det att ana hur olika intressen och olika syn på bibliotek avspeglas i texterna.

Min undersökning är som antytts ovan av en sådan blygsam omfattning att den inte kan rättfärdiga några välgrundade slutsatser om pågående övergripande förändringar, men man vågar kanske ändå fråga sig, mot bakgrund av Faircloughs (1995b, ssk s 60) tankegångar, och de utredningar och akademiska publikationer som berörts i det föregående, om inte de flytande gränserna mellan folk- och forskningsbibliotek som anas i mitt analysförsök skulle kunna vara ett tecken på sådana förändringar. Skribenternas olika bakgrund och fälttillhörighet skulle ju annars kunna motivera klarare skillnader i synen på bibliotek än vad som tycks vara fallet utifrån den utförda analysen. I den sambiblioteksskeptiska diskursen är kanske hänvisningarna till lokala förutsättningar och inte bara väsensskillnader mellan folk- och högskolebibliotek möjligtvis ännu ett utslag av samhällsförändringar och suddiga gränser mellan diskurser. Hänvisningar till lokala förhållanden och mer övergripande omstruktureringar märks även i en tämligen sambibliotekspositiv artikel av (dåvarande) riksbibliotekarien (Lidman, 2000, s 46) och i en presentation av sambiblioteket i Härnösand, likt Borås en stad som förlorat arbetstillfällen inom industrin (Gómez, Hulthén & Drehmer, 1998, s 22). Exempel på sådana bakgrundsbeskrivningar till sambiblioteksprojekt går också att finna i USA (Joint facility proposal, 1989, s 404).

Texter och uttalanden om bibliotek som allt mer virtuella skulle man kunna betrakta som ytterligare diskursiva tecken på samhällsomvandling. Allt fler studenter med allt större behov av bibliotek och informationsteknik, och informationsteknikens möjliggörande av bredare biblioteksanvändande och nya uppgifter för biblioteken, spelar förmodligen stor roll för den diskursiva praktikens komplexitet. Mediatexter är, enligt Fairclough, känsliga barometrar för social och kulturell förändring (1995b, s 60). Det är kanske inte så konstigt om bibliotek generellt och även särskilda typer av bibliotek är lätta att identifiera som flytande signifikanter i dag. Kanske kan man, för att fortsätta något i diskursteoretiska tankegångar, så småningom vänta sig en *hegemonisk* artikulation, en fixering av element i moment tvärs över diskurser som är i konflikt med varandra (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 55). Hur stark en sådan artikulation blir – om den kommer – är dock osäkert inte minst mot bakgrund av de snabba samhällsförändringarna och möjligheten att betrakta samhället som ofullbordat och bara delvis och tillfälligt strukturerat (Winther Jørgensen & Phillips, 2000, s 46-47; Laclau & Mouffe, 2001, s 111, 187).

Det är inte bara av intresse att diskurser kan kopplas till samhällsförändringar - sådana lär förekomma i skiftande omfattning i de flesta epoker - utan i minst lika hög grad hur diskurserna ser ut och vilka förändringar de har samband med. Vad som

åstadkommit här är exempel på diskurser inom ett område, samt förslag till förklaringar av (åtminstone) delar av det beskrivna.

I det moderna samhället är människor i hög grad beroende av experter. Genom mitt lilla analysförsök ovan har jag kunnat urskilja hur expertroller förts in i debatten. Tillit till experter är i dag svårt att undvika i det dagliga livet enligt Giddens (1990). Utan att nödvändigtvis helt sakna skepsis (jfr tidningsmannen Öjmertz' ifrågasättande av privilegier som biblioteksföreträdaren Olssons expertstatus eventuellt ger) måste individen lita på diverse system så väl som personer med expertstatus (s 27-29, 88-92). Mot bakgrund av dessa påpekanden förefaller de expertroller som framträder i analysen inte slumpmässiga eller obetydliga. Tidningsmannen Öjmertz vågar inte avfärda sin opponent, experten inom /folk/biblioteks- och kultursfären, men får däremot stöd av en annan expert med en, som det framstår, betydande position (professor) inom högre utbildning.

De pågående förändringarna av samhället och bibliotekens funktioner, samt beroendet av experter och svårigheterna för biblioteksanvändare att få insikter om bibliotekens möjligheter enbart med hjälp av massmedierna gör det motiverat att närmare studera hur biblioteksbyggnader och -arkitektur kan bidra till att underlätta användandet av biblioteken samtidigt som flexibilitet inför framtida villkor och möjligheter beaktas. Att biblioteksbyggnaders utformning och placering i förhållande till andra institutioner inte nödvändigtvis är självklar är en annan slutsats som går att dra av undersökningen. Sambiblioteksdebatten ställer frågan om vad som utmärker högskolebibliotek på sin spets. Det förefaller också givande att närma sig biblioteksbyggnader och deras betydelse för människor på en diskursiv nivå, inte minst om övergripande samhällsstrukturer och samhällsförändringar beaktas. De diskursiva resurser som biblioteksplanerare respektive biblioteksbesökare har tillgång till påverkar rimligtvis så väl planering och utformning som uppfattning och användande av bibliotek (se t ex Iedema, 1997, för en illustration av sådana aspekter av planering av byggnader, samt Thomas, 1996, som undersökt möjliga tolkningar av biblioteksmiljöer).

Källmaterial: Tidningsartiklar

- Brink, I. (2002, 2002-06-06). Nytt bibliotek på gång: Högskolan i Borås vill bygga ett bibliotek som ska få omvärlden att häpna. *Borås tidning*.
- Dahlin-Ros, I. (2002, 2002-02-22). Brått med nytt bibliotek: Högskolans tankar om samgående med kommunens folkbibliotek får tummen ner av kulturchefen. *Borås tidning*.
- Irandoost, S. & Lilja, E. (2002, 2002-06-10). Ett utvecklat bibliotek outhärligt för högskolan. *Borås tidning*.
- Melin, I. (2002, 2002-05-05). I Sverige görs försök med sambibliotek. *Borås tidning*.
- Olsson, T. (2002a, 2002-02-28). God morgon, Jan Öjmertz! *Borås tidning*.
- Olsson, T. (2002b, 2002-05-14). Stadsbiblioteket hör hemma i kulturhuset. *Borås tidning*.
- Reiter, O. (2002a, 2002-05-23). Kulturchefens "känslosvall". *Borås tidning*.

- Reiter, O. (2002b, 2002-05-07). Satsa på ett sambibliotek: Ole Reiter om varför ett gemensamt bibliotek i Borås gynnar både studenter och boråsare. *Borås tidning*.
- Öjmertz, J. (2002a, 2002-02-28). Goda skäl för nyordning. *Borås tidning*.
- Öjmertz, J. (2002b, 2002-02-24). Vårda vågade idéer. *Borås tidning*.

Referenser

- Alvesson, M. & Deetz, S. (2000). *Kritisk samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Alvesson, M. & Sköldberg, K. (1994). *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Atkinson, R. (2001). Contingency and contradiction: the place(s) of the library at the dawn of the new millennium. *Journal of the American Society for Information Science and Technology*, 51(1), 3-11.
- Bazillion, R. J. (2002). Academic library construction: managing the design-to-build process. *Journal of library administration*, 36(4), 49-65.
- Bergström, G. & Boréus, K. (2000). *Textens mening och makt: metodbok i samhällsvetenskaplig textanalys*. Lund: Studentlitteratur.
- Bourkoff, V. R. & Wooldridge, J. B. (1985). The image of libraries and librarians: is it changing? *Public library quarterly*, 6(4), 55-63.
- Boyer, E. L. (1990). *Scholarship reconsidered: priorities of the professoriate*. Princeton, N.J.: The Carnegie Foundation for the Advancement of Teaching.
- Bracher, M. (1993). *Lacan, discourse, and social change: a psychoanalytic cultural criticism*. Ithaca: Cornell Univ. Press.
- Budd, J. M. (1998). *The academic library: its context, its purpose, and its operation*. Englewood, Colo.: Libraries Unlimited.
- Budd, J. M. & Raber, D. (1998). The cultural state of the Fin de Millénaire Library. *Library quarterly*, 68(1), 55-79.
- Burr, V. (1995). *An introduction to social constructionism*. London: Routledge.
- Chouliaraki, L. & Fairclough, N. (1999). *Discourse in late modernity: rethinking critical discourse analysis*. Edinburgh: Edinburgh Univ. Press.
- Ekberg-Andersson, A. & Kapla, A. (2000). "Att synas är att finnas": utbildningsbibliotekens synlighet i svensk dagspress 1996-1999, med tyngdpunkt på utbildningsbiblioteken som pedagogisk resurs. (Magisteruppsats i biblioteks- och informationsvetenskap vid bibliotekshögskolan/biblioteks- och informationsvetenskap 2000:31). Borås: Högskolan.
- Ekholm, A. (1987). *Systemet människa-byggnadsverk: ett ontologiskt perspektiv*. Stockholm: Statens råd för byggnadsforskning.

- Fairclough, N. (1992). *Discourse and social change*. Cambridge: Polity.
- Fairclough, N. (1995a). *Critical discourse analysis: the critical study of language*. London: Longman.
- Fairclough, N. (1995b). *Media discourse*. London: Edward Arnold.
- Foucault, M. ([1972/]1992). *Vansinnets historia under den klassiska epoken*. (Ny utg.). Stockholm: Arkiv.
- Foucault, M. ([1971/]1993). *Diskursens ordning: installationsföreläsning vid Collège de France den 2 december 1970*. Stockholm ; Stehag: B. Östlings bokförl. Symposion.
- Gellerstam, G. (2001). "Den första uppgiften": högskolebiblioteket som utbildningsinstitution och lärande miljö. Stockholm: Avd. för nationell samordning och utveckling, Kungl. bibl. (BIBSAM). URL: <http://www.kb.se/bibsam/utredn/gellerstam.pdf> (läst: 020812)
- Gibbons, M., Limoges, C., Nowotny, H., Schwartzman, S., Scott, P. & Trow, M. A. (1994). *The new production of knowledge: the dynamics of science and research in contemporary societies*. London: Sage.
- Giddens, A. (1990). *The consequences of modernity*. Cambridge: Polity in association with Blackwell.
- Gómez, E., Hulthén, E. & Drehmer, U. (1998). A joint library project in Härnösand, Sweden. *Scandinavian public library quarterly*, 31(4), 22-24.
- Götz, M. (2000). *Die Berichterstattung über Bibliotheken in der Presse: eine computerunterstützte Inhaltsanalyse*. Berlin: Logos.
- Götz, M. (2001). Kaum im Mittelpunkt des öffentlichen Interesses: Presseberichterstattung über Bibliotheken: eine computerunterstützte Inhaltsanalyse. *Buch und Bibliothek*, 53(5), 320-325.
- Hadenius, S. & Weibull, L. (1999). *Massmedier: en bok om press, radio och TV*. (7., helt omarb. uppl.). Stockholm: Albert Bonniers Förlag.
- Hagerlid, J. (1996). *Studenternas bibliotek. Slutrapport, Studenternas bibliotek: en analys av högskolebibliotekens utveckling*. Stockholm: BIBSAM.
- Höglund, L., Engdahl, M., Hansson, J., Thorsteinsdottir, G. & Zetterlund, A. (1996). *Studenternas bibliotek. Delstudie 2, Tusen studenter om biblioteket: vanor, attityder och krav*. Stockholm: BIBSAM.
- Högskoleutredningen. Arbetsgruppen för högskolans biblioteksfunktioner. (1991). *En kreativ studiemiljö: högskolebiblioteket som pedagogisk resurs: förslag till synpunkter från Högskoleutredningens arbetsgrupp för högskolans biblioteksfunktioner*. (Statens offentliga utredningar 1991:72). Stockholm: Allmänna förlaget.
- Iedema, R. (1997). *Interactional dynamics and social change: planning as morphogenesis*. Opublicerad doktorsavhandling, Univ. of Sydney, Sydney.
- Joint facility proposal: a Pike County rural development project. (1989). *Illinois libraries*, 71(Oct), 401-405.

- Laclau, E. (1990). *New reflections on the revolution of our time*. London: Verso.
- Laclau, E. & Mouffe, C. (2001). *Hegemony and socialist strategy: towards a radical democratic politics*. (2. ed.). London: Verso.
- Lidman, T. (2000). Drömmen om sambiblioteket. *Ikoner*, 3(4), 41-46.
- McDonald, A. (2000). Planning academic library buildings for a new age: some principles, trends, and developments in the United Kingdom. *Advances in librarianship*, 24, 51-79.
- Martin, J. R. (1986). Grammaticalising ecology: the politics of baby seals and kangaroos. I T. Threadgold et al. (Eds.). *Semiotics, ideology, language* (s 225-267). (Sydney studies in society and culture 3). Sydney: Sydney Association for Studies in Society and Culture.
- Nytt bibliotek på Sandgärdet: programförklaring och rumsprogram 1996-06-07*. (1999). Borås: Högskolan i Borås. Biblioteket. URL: <http://www.hb.se/bib/doku/lokpro.pdf> (läst: 030831)
- Potter, J. (1996a). Attitudes, social representations and discursive psychology. I Wetherell, M. (Ed.). *Identities, groups and social issues* (s 119-173). London: Sage.
- Potter, J. (1996b). *Representing reality: discourse, rhetoric and social construction*. London: Sage.
- Robinson, W. C. (1995). In the news: articles about libraries appearing in Newsbank, 1986-1993. *Tennessee librarian*, 47(2), 17-32.
- Seldén, L. & Sjölin, M. (2003). Kunskap, kompetens och utbildning - ett bibliotekariedilemma under 100 år. *Svensk biblioteksforskning*, 14(4), 19-67.
- Talja, S. (1999). Analyzing qualitative interview data: the discourse analytic method. *Library and information science research*, 21(4), 459-477.
- Thomas, N. P. (1996). *Reading libraries: an interpretive study of discursive practices in library architecture and the interactional construction of personal identity*. Ann Arbor, Mich.: University Microfilms International.
- Umlauf, K. (1992). Öffentliche Bibliotheken im Spiegel der Presse. *Buch und Bibliothek*, 44(1), 26-28, 30-34.
- Wetherell, M. & Potter, J. (1988). Discourse analysis and the identification of interpretive repertoires. I C. Antaki (Ed.), *Analysing everyday explanation: a casebook of methods* (s 168-183). London: Sage.
- Wilson, T. D. (1998). Redesigning the university library in the digital age. *Journal of documentation*, 54(1), 15-27.
- Winther Jørgensen, M. & Phillips, L. (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

Not

1. Umlauf (1992) påpekar att pressen ofta kunde ha skrivit likadant om den relativt frekvent omnämnda programverksamheten på bibliotek även om någon annan anordnat den (s 30).